
مؤلفه های تمدن مهدوی با تأکید بر آیه ی ۵۵ سوره ی نور و بیانیه گام دوّم انقلاب

سمیه نوروزپور کشتلی^۱ (نویسنده مسئول)

سید قاسم حسینی^۲

آسیه اسماعیلی^۳

چکیده

خداوند متعال مسیر هدایت انسان‌ها، به سوی سعادت و کمال را با فرستادن پیامبران، مشخص نمود و از آن، تمدنی به وجود آمد که با بعثت نبی مکرم اسلام، ساختاری اسلامی به خود گرفت، تمدن مهدوی همان تمدن اسلامی در عصر ظهور حضرت حجّت می باشد که دارای مؤلفه‌های مهمی است؛ و از آن جا که امام خامنه‌ای، هدف اصلی تمام برنامه‌های بیانیه‌ی گام دوّم را آمادگی برای ظهور ولایت عظمی (أرواحنا فداء)، معرفی نمودند؛ قطعاً، دانستن مؤلفه‌های تمدن مهدوی، انگیزه و تلاش انسان را جهت اجرایی شدن رهنمودهای بیانیه و در نهایت آن، ظهور منجی عالم بشریت، افزایش می‌دهد. در این مقاله با روش

۱. دانش آموخته سطح ۳ تفسیر و علوم قرآنی، snoruzpoor2020@gmail.com

۲. استاد یار، عضو هیات علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم قم، mirtaha1@yahoo.com

۳. دانش پژوه سطح ۲، مدرسه علمیه فاطمه الزهرا علیها السلام قائمشهر، asieh.esmaili99@gmail.com

توصیفی - تبیینی و جمع‌آوری داده‌های کتابخانه‌ای و با استناد به آیهی ۵۵ سورهی نور، این نتیجه حاصل شد که از مهم‌ترین مؤلفه‌های تمدن مهدوی، جهانی شدن حکومت؛ گسترش و همه‌گیری دین اسلام؛ تبدیل ترس به امنیت؛ و عبادت خالصانه و بدون شرک می‌باشند و جمهوری اسلامی ایران نیز، نمونه‌ایی از اجرایی شدن این چهار مؤلفه است، هرچند که این مؤلفه‌ها تنها در عصر حاکمیت حضرت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) به طور کامل تحقق می‌یابند.

کلید واژه‌ها: آیه ۵۵ سوره نور، قرآن کریم، امنیت، بیانیه گام دوم، تمدن مهدوی، توحید، حکومت جهانی، گسترش دین اسلام.

مقدمه

تمدن مهدوی، همان تمدن اسلامی در عصر ظهور حضرت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) می‌باشد که دارای مؤلفه‌های ویژه‌ای است؛ به‌گونه‌ای که دستورات و برنامه‌های الهی دین اسلام در آن به طور کامل و همه جانبه، عملی می‌شود. با توجه به بیانیه‌ی گام دوم انقلاب مقام معظم رهبری، رسیدن به تمدن مهدوی از مسیر عملیاتی شدن این بیانیه می‌گذرد؛ بنابراین، دانستن مؤلفه‌های تمدن مهدوی دارای اهمیت بسیار زیادی است؛ زیرا موجب افزایش انگیزه و تلاش انسان‌ها برای اجرایی شدن بیانیه‌ی گام دوم و در ادامه‌ی آن، آمادگی برای ظهور حضرت حجت (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) و برپایی تمدن مهدوی می‌گردد. با توجه به این‌که قرآن کریم منبع اصلی مسلمانان است و مؤلفه‌های ویژه‌ی تمدن مهدوی نیز در آیه‌ی ۵۵ سوره‌ی مبارک نور آمده و تا کنون هیچ مقاله‌ای، مؤلفه‌های تمدن مهدوی را تنها با توجه به این آیه مورد بررسی قرار نداده است؛ در این تحقیق، بررسی مؤلفه‌های تمدن مهدوی با تأکید بر آیه‌ی ۵۵ سوره‌ی نور، انجام خواهد شد. خدای متعال در این آیه می‌فرماید: «وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»، (نور: ۵۵)؛ «خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و [کارهای] شایسته انجام داده‌اند، وعده داده است که قطعاً آنان را در زمین جانشین خواهد کرد، همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند، جانشین کرد؛ و مسلماً دینشان را که برای آنان پسندیده است، به نفعشان مستقر خواهد کرد، و البته بعد از ترسشان (وضعیت) آنان را به آرامش مبدل می‌کند، در حالی که مرا می‌پرستند [و] هیچ چیز را شریک من نخواهند ساخت. و کسانی که بعد از آن کفر ورزند، پس فقط آنان نافرمان‌بردارند.» (ترجمه رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴ / ۱۹۹).

با استفاده از تفاسیر، از مجموع آیه چنین برمی‌آید که خداوند به گروهی از مسلمانان که

دارای دو صفت «ایمان» و «عمل صالح» هستند؛ سه نوید داده است: استخلاف و حکومت روی زمین، نشر آئین حق به طور اساسی و ریشه دار در همه جا (که از کلمه «تمکین» استفاده می شود)، از میان رفتن تمام اسباب خوف و ترس و وحشت و ناامنی؛ و نتیجه این امور آن خواهد شد که با نهایت آزادی، خدا را بپرستند و فرمان های او را گردن نهند و هیچ شریک و شبیهی برای او قائل نشوند و توحید خالص را در همه جا بگسترانند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۴ / ۵۲۸). تبیین و تشریح این چهار مؤلفه ی تمدن مهدوی در مقاله، به ترتیب بیان آن ها در آیه ۵۵ سوره نور و با روش توصیفی- تبیینی و جمع آوری داده های کتابخانه ای خواهد آمد.

برای معرفی نمونه ای از حکومت اسلامی برپا شده با مؤلفه های یاد شده، جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب مورد بررسی قرار می گیرد و موفقیت در پیاده سازی مؤلفه های تمدن مهدوی در آن مشاهده خواهد شد؛ همان طوری که رهبر معظم انقلاب، امام خامنه ای فرمودند: انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (قَدَسَ اللهُ نَفْسَ الرَّكِيَّةِ)، احیاگر اسلام ناب محمدی و سرآغاز تحولات عمیق و سریع در جهان و مبشر سقوط و اضمحلال قدرت ها و امپراتوری های بزرگ شد. بیداری و خودیابی و ایستادگی مسلمانان موجب شد که ما جلوه هایی از قدرت و حکمت الهی را شاهد باشیم و وعده ی حتمی خداوند در ظهور دین، مکنات مسلمانان، وراثت صالحین و خلافت مستضعفین را در آینه ی تجارب زمانه به یقین دریابیم و قیام مهدی موعود (أرواحنا فِداه) و استقرار دولت الهی جهانی آن حضرت را به حقیقت منتظر باشیم (مولایی، ۱۳۹۶: ۲۳۰). البته به طور حتم، این مؤلفه ها تنها در عصر حاکمیت حضرت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) به طور کامل محقق خواهند شد.

پیشینه

تا کنون مقالات زیادی در مورد مؤلفه های عصر ظهور حضرت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) نگاشته شده است. که برخی از آن نویسندگان، به بررسی چند تا از این مؤلفه ها در مقاله ی خود پرداختند، مانند: «تحلیل جایگاه آموزه های مهدوی در احیای

فرهنگ و تمدن نوین اسلامی» (نجفی، ۱۳۹۶)، «ویژگی‌های حکومت مهدوی در پرتو سوره «ص»» (طیب حسینی، ۱۳۹۵)، «ویژگی‌های فرهنگی و تمدنی عصر ظهور و نقش الگویی آن در فرهنگ و تمدن زمینه ساز» (صمدی، ۱۳۹۴)، «مؤلفه‌های توسعه و پیشرفت از نظرگاه اسلام با توجه به آرمان شهر مهدوی» (معنوی، ۱۳۹۳)، «جهانی شدن و فرهنگ مهدویت از دیدگاه آیات قرآن کریم و روایات اسلامی» (خنیفی، ۱۳۸۹)، «ابعاد رشد سیاسی، اجتماعی در مدینه فاضله مهدوی از دیدگاه آیت الله جوادی آملی» (عبدیائی، ۱۳۹۱) و برخی تنها یک مؤلفه از زمان حکومت و حاکمیت حضرت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) را مورد بررسی قرار داده‌اند از جمله: «امنیت مهدوی الگوی جامعه امن» (صمدی، ۱۳۸۷)، «انسان شناسی دولت مهدوی» (محمدی منفرد، ۱۳۸۷)، «فاصله قدرت از دیدگاه فرهنگ جامعه‌ی مهدوی» (عوقی، ۱۳۹۰)، «حکومت مهدوی در پرتو شاخص‌های جهانی سازی آن» (تابلی، ۱۳۹۰). با توجه به این‌که قرآن کریم از مهم‌ترین منابع مسلمانان می‌باشد و آیه ۵۵ سوره‌ی مبارک نور، با تأکید، مؤلفه‌های تمدن مهدوی را بیان می‌کند؛ و با وجود این‌که نویسندگان به این آیه شریف، اشراف داشته و برخی به آن در مقاله‌ی خود استناد نمودند، اما در هیچ مقاله‌ای، تبیین مؤلفه‌های تمدن مهدوی با استناد کامل به آیه ۵۵ سوره‌ی نور، صورت نگرفته است. در نتیجه این تحقیق، به دلیل وجود ضرورت شفاف‌سازی مؤلفه‌های تمدن مهدوی در بررسی آیه ۵۵ سوره‌ی مبارک نور و اهمیت آمادگی برای ظهور ولایت عظمی (ارواحنا فداه) در بیانیه گام دوم، صورت پذیرفته است.

مفهوم شناسی

تمدن

تمدن در لغت: به معنای شهرنشینی (دهخدا، ۱۳۷۹: ۴ / ۶۱۰۹)، شهرنشین شدن، با اخلاق و آداب شهریان خوگرفتن، همکاری افراد یک جامعه در امور اجتماعی، اقتصادی، دینی، سیاسی و ... گفته می‌شود (معین، ۱۳۷۷: ۱ / ۱۱۳۹)، همچنین تمدن به شیوه و رسم

زندگی شهری، دارای تربیت اجتماعی بودن و اقامت کردن در شهر تعریف شده است (طوسی، ۱۳۶۹: ۹۰۶)؛ بنابراین، تمدن در اجتماعی شدن انسان، معنی پیدا می‌کند (دورانت، ۱۳۶۷: ۵/۱). تمدن در زبان عربی «الحضاره» (فراهیدی، ۱۴۱۰: ۳/۱۰۱) و در زبان انگلیسی «civilization; urbanization» (اکبری، ۱۳۹۰: ۱/۱۴۸) نامیده شود. خواجه نصیرالدین طوسی و ابن خلدون نیز تمدن را اجتماعی شدن انسان می‌دانند (طوسی، ۱۳۶۹: ۹۰۶؛ ابن خلدون، ۱۳۵۹: ۷۷). بنابراین، تمدن، ارتباط هر چه بیشتر و بهتر انسان‌ها با یکدیگر در زمینه‌های گوناگون زندگی می‌باشد.

تمدن در اصطلاح: در نظر امام خمینی (قَدَسَ اللهُ نَفْسَ الزَّكِيَّةِ)، مهم‌ترین عنصر تمدن، نه در نمادهای فیزیکی آن، بلکه در توان انسان‌سازی آن، یعنی بعد معنوی و دینی آن نهفته است. با این مقیاس، ایشان فرهنگ غرب را با تمام توانایی‌هایی که در تولید مصنوعات بشری و کشف قوانین طبیعت دارد، به لحاظ نگاه تک بعدی‌اش به انسان، تمدنی مناسب نمی‌دانند، زیرا بر مبانی راستین و حقیقی بنا نشده است (امام خمینی (قُدَسَ سِرُّهُ)، ۱۳۶۸: ۸/۳۶۸). همچنین مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای، تمدن را زندگی توأم با نظم علمی، با تجربیات خوب زندگی، استفاده از پیشرفت‌های زندگی می‌دانند. (امام خامنه‌ای، گفت و شنود صمیمانه رهبر انقلاب با جمعی از جوانان و نوجوانان، ۱۳۷۶/۱۱/۱۴، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2873>) و علامه جعفری نیز تمدن را این‌گونه تعریف می‌کنند: «تمدن تشکیل هماهنگ انسان‌ها در حیات معقول با روابط عادلانه و اشتراک همه افراد و گروه‌های جامعه در پیشبرد اهداف مادی و معنوی انسان‌ها در همه‌ی ابعاد مثبت است.» (جعفری، ۱۳۵۹: ۵/۱۶۱). همچنین آمده است: «مجموعه دستاوردهای مادی و معنوی بشر در یک منطقه، کشور یا عصر معین یا حالات پیشرفته و سازمان یافته فکری و فرهنگی هر جامعه که نشان آن، پیشرفت در علم، هنر، ظهور نهادهای اجتماعی و سیاسی است.» (انوری، ۱۳۸۳: ۳۳۷) و این‌که تمدن، مجموعه‌ای از دستاوردها و توفیقات یک ملت است که باعث رشد، توسعه و شکوفایی

می‌شود و در عرصه‌های مختلف زندگی فردی، اجتماعی و تعاملات جهانی تبلور می‌یابد (گودرزی، ۱۳۸۹: ۱۷۶). باتومور نیز در مورد تمدن گفته است: وجود قوانین مکتوب و سنت‌های نوشته شده و مدیریت شهری، مجموعه‌ای پیچیده از پدیده‌های اجتماعی قابل انتقال، شامل جهات دینی و مذهبی، اخلاقی، زیباشناختی، فنی یا علمی مشترک در همه اجزای یک جامعه وسیع و یا چندین جامعه مرتبت با یکدیگر (باتومور، بی‌تا: ۴۷).

تعریف تمدن مهدوی:

از آن‌جا که تمدن مهدوی در راستای تمدن اسلامی است و به تمدن اسلامی در عصر ظهور حضرت حجت، تمدن مهدوی گفته می‌شود، بنابراین ابتدا، تمدن اسلامی معرفی می‌شود. تمدن اسلامی، تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلام می‌گردد. بدین ترتیب، تمدن اسلامی از همه ویژگی‌های تمدن الهی در چهارچوب آموزه‌های قرآنی و متکی بر سنت پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) برخوردار است و مؤلفه‌های آن، دین، اخلاق، علم، عدالت، قوانین، مقررات، اصول دینی و غیره است (جان احمدی، ۱۳۸۸: ۵۱-۵۲). تمدن اسلامی یعنی آن فضایی که انسان در آن فضا از لحاظ معنوی و از لحاظ مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است، برسد (امام خامنه ای، بیانات در دیدار مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۲/۶/۴، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23810>). با معرفی تمدن اسلامی، اکنون تمدن مهدوی بررسی می‌شود. تمدن آرمانی مهدوی در عصر ظهور، مرحله نهایی و نقطه عطف شکوفایی تمدن اسلامی در فرآیند زمان است. دین مقدس اسلام با توجه به رسالت فراگیر و ماندگار خویش، پایه‌گذار تمدنی است که بر اساس فطرت و عقلانیت انسان بنا نهاده شده و در هر دوره‌ای با توجه به شرایط متفاوت زمانی و مکانی، پاسخ‌گوی نیازهای تمدنی حیات بشری است. رویکرد فرآیندی اسلام به عرصه‌ی فرهنگ و تمدن‌سازی ناشی از پویایی و انعطاف‌پذیری آموزه‌های دین اسلام، متناسب با رشد و بلوغ تدریجی قابلیت‌های اجتماعی و تمدنی بشر، در گذر زمان است. نقطه اوج این فرآیند، تمدن شکوهمند اسلامی

در پایان تاریخ و عصر ظهور حضرت منجی موعود (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) است (صمدی، ۱۳۹۴: ۶۳). بنابراین تمدن مهدوی، همان تمدن اسلامی است که با بعثت نبی مکرم اسلام، تحقق یافت و در عصر ظهور حجه بن حسن العسکری (ارواحنا فداه) به نهایت کمال خود می‌رسد.

۱- حکومت جهانی

وضعیت و نمای کلی جهان، نشان‌گر این است که خطر جنگ، فقر، نابرابری، پرخاشگری، سودجویی، ظلم و فساد و ... جهان را کاملاً تهدید می‌کند. حالت کنونی مردم جهان، که در ترس و التهاب به سر می‌برند، کانون اساسی فکری، برای تشکیل حکومت واحد جهانی و مایه‌ی از بین رفتن هر نوع اختلاف و زایل شدن اسباب جنگ‌های خانمان‌سوز است. در سایه چنین حکومتی است که بشر، به سعادت و عزت می‌رسد و مردم جهان از نعمت الهی و موهبت‌های طبیعی، به طور مساوی استفاده می‌کنند (کارگر، ۱۳۸۷: ۵۳). در اثر جهانی شدن، بشر با بهره‌گیری از علم و تکنیک و استفاده درست از عقل خویش نسبت به قرون گذشته، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی را در تمام زمینه‌ها ایجاد نموده است. تأسیس نهادهای بزرگ بین‌المللی؛ مانند: تأسیس سازمان ملل متحد (۱۹۴۵) و سازمان‌های وابسته به آن، مانند دیوان بین‌المللی دادگستری (لاهی)، سازمان بهداشت جهانی (یونیسف)، سازمان علمی و فرهنگی (یونسکو)، سازمان خوار و بار و کشاورزی (فائو)، سازمان بین‌المللی کار، بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و ده‌ها ارگان فرعی دیگر وابسته به آن سازمان و گسترش روزافزون سازمان‌ها و اتحادیه‌های اقتصادی (مانند آسه‌آ، اکو و ...)، نیز ایجاد سازمان‌های بین‌المللی دیگر؛ مانند: اتحادیه‌ی اروپا و مجمع کشورهای مشترک المنافع، سازمان وحدت آفریقا، سازمان کنفرانس اسلامی، اتحادیه‌ی عرب، شورای همکاری خلیج فارس و تأسیس «گات» (Gat) و در پی آن سازمان تجارت جهانی (Wto) در ۱۹۹۵، همگی نشان از نزدیک شدن ارتباطات جامعه بشری است (خنیفر، ۱۳۸۹: ۹۳). این تغییرات، نشان دهنده‌ی حرکت تدریجی جهان، برای تبدیل

شدن به امت و حکومتی واحد است.

در چندین آیه از قرآن کریم نیز، تشکیل شدن حکومت واحد جهانی در آینده، نوید داده شده همانند آیه ۵۵ سوره نور که خدای متعال می‌فرماید: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ...» (نور: ۵۵)، «خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و [کارهای] شایسته انجام داده‌اند، وعده داده است که قطعاً آنان را در زمین جانشین خواهد کرد، همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند، جانشین کرد...» (ترجمه رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴ / ۱۹۹). این آیه، يك وعده‌ی بسیار عالی به اهل ایمان می‌دهد و آن این‌که خداوند اهل ایمان را جانشین بدکاران و طاغوت‌ها خواهد کرد (قرشی بنابی، ۱۳۷۵: ۷ / ۲۴۲). البته سه نکته مهم از این قسمت آیه، در تفاسیر بررسی شده است که شامل این موارد می‌باشد: پیشینیانی که این آیه برایشان تحقق یافته و حکومت را به دست گرفتند؛ کسانی که رسیدن حکومت، به آنان وعده داده شده است؛ و این‌که، این حکومت جهانی است. در ادامه به تبیین این سه مورد پرداخته می‌شود.

الف) در مورد پیشینیانی که حکومت به آنان رسیده، سه دیدگاه مطرح شده است؛ یکی خلافتی الهی است؛ آن‌گونه که به پیامبرانی مانند آدم، داوود و سلیمان عطا گردید (شاه عبدالعظیمی، ۱۳۶۳: ۹ / ۲۷۷) و دیگری، ارث دادن زمین و مسلط کردن آنان بر زمین است؛ همانطور که در امت‌هایی مانند نوح، هود، صالح و شعیب این‌گونه شد (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۵ / ۲۰۹)؛ و برخی معتقدند: مانعی ندارد که حکومت همه‌ی این افراد و گروه‌ها مقصود آیه باشد. مقصود همه‌ی ملت‌های پیشین است که دارای ایمان و عمل صالح بوده‌اند و در روی زمین حکومت پیدا کرده‌اند (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴ / ۲۰۰؛ خرم دل، ۱۳۸۴: ۱ / ۷۴۱). در این عصر هم می‌توان مصداقی از این آیه را یافت، مثلاً در این انقلاب اسلامی ایران که حزب الله، جانشین خاندان کثیف پهلوی و طاغوتیان گردید، جانشین واقعی، حزب الله و اهل ایمان و عملند. رژیم شرك رفت اهل توحید و اهل اسلام جانشین شد (قرشی بنابی، ۱۳۷۵: ۷ / ۲۴۲).

ب) سه دیدگاه نیز در مورد اشخاصی که وعده‌ی الهی در مورد حکومت و خلافت آنان بیان شده، آمده است. بعضی آنان را اصحاب پیامبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و بعضی همه‌ی امت پیامبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) می‌دانند؛ ولی طبق آنچه که از اهل بیت وحی وارد شده، این آیه‌ی شریفه، در خصوص حضرت ولی عصر حجه بن الحسن (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) و شیعیان آن سرور می‌باشد (شاه عبدالعظیمی، ۱۳۶۳: ۹/۲۷۶؛ صافی، ۱۳۹۰: ۱۷). برخی مفسرین دیدگاه اوّل و دوم را رد می‌کنند، با این دلیل که اگر این‌گونه بود، دیگر وعده نمی‌شد؛ زیرا واقعه رخ داده و حاضر است (عاملی، ۱۳۶۰: ۶/۳۴۸) و می‌گویند: تنها اجتماعی که قابل انطباق با این آیه شریفه باشد، با ظهور مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) تحقق می‌یابد (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۵/۲۱۵ - ۲۱۷). برخی مفسرین هر سه دیدگاه را پذیرفته و گفته‌اند: مانعی ندارد که این آیه اشاره به همه‌ی این موارد باشد و هر کدام مصداقی از آیه باشند؛ مفهوم آیه دارای عمومیت و گستردگی است و مصداق کامل آن، در زمان حضرت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) تحقق یابد - که طبق عقیده عموم مسلمانان اعم از شیعه و اهل تسنن، سراسر روی زمین را پر از عدل و داد می‌کند؛ بعد از آن که ظلم و جور همه جا را گرفته باشد- و جهانی سازی مثبت انجام گرفته و چنین حکومت توحیدی به وجود آید (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲: ۳/۳۰۹؛ رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴/۲۰۰؛ قرشی بنابی، ۱۳۷۵: ۷/۲۴۵). چنان که حکومت جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر مصداق این آیه است (قرشی بنابی، ۱۳۷۵: ۷/۲۴۵).

آن شخصی که این حکومت جهانی را تشکیل داده و حاکم بر آن خواهد بود، در کلام آیت الله جوادی آملی این‌گونه معرفی می‌گردد: خلیفه الله همان انسان کامل است که از گزند هرگونه زوال، مصون است. اهمّیت پرورش روحی به گونه‌ای است که مدینه فاضله، به مثابه جسم است و خلیفه الله، به مثابه روح آن و مدینه فاضله را انسان کامل تأسیس می‌کند (جوادی آملی، ۱۳۸۴: ۳۳۶). از نظر آیت الله جوادی آملی، اسلام در حوزه‌های فرهنگی، اقتصادی و حقوقی، با تکیه بر الگوی مدینه فاضله، آموزه‌هایی روشنگرانه و سازنده برای

تکامل و پیشرفت نظام اسلامی دارد. که این پیشرفت نظام اسلامی مبتنی بر نقش محوری رهبر است. که در عصر غیبت ولایت فقیه و در عصر ظهور، امامت انسان کامل یعنی حضرت ولی عصر (عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) به آن مشروعیت می‌بخشد (عبدیائی، ۱۳۸۸: ش ۳۰ / ۶۱). احادیث بسیار وارد شده در مورد آن که، آیه شریفه، در حق آن حضرت [مهدی آل محمّد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ)] نازل شده^۱ و ظهور آن حضرت اجماعی است (بروجردی، ۱۳۶۶: ۵۱۱/۴). بنابراین، با بررسی منابع مطرح شده، به طور قطع، یکی از اشخاصی که در این آیه، وعده حکومت و خلافت به او داده شده و حتماً به وقوع خواهد پیوست، امام زمان (أَرْوَاحُنَا فِدَاه)، می‌باشد.

ج) ریشه‌های جهان شمولی دین اسلام، در مبتنی بودن آن بر فطرت، انعطاف پذیر بودن آموزه‌های آن و داشتن عنصر مهم اجتهاد و تطابق آن با مقتضیات زمان و مکان نهفته است (اخوان کاظمی، ۱۳۸۴: ۸۶). و در بررسی کلمه‌ی «الأرض» در آیه آمده است: «مقصود از «الأرض» در این آیه یا کل جهان و حکومت جهانی است و یا بخشی از زمین؛ البته با توجه به این که حکومت‌های پیشینیان که در این آیه به آنها اشاره شد، شامل بخشی از زمین می‌شد، مانعی ندارد که مقصود از «الأرض» بخشی از زمین باشد» (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴ / ۲۰۰). همچنین آمده است: مراد از آن تمام روی زمین نیست، بلکه تسمیه جزء

۱. امام سجّاد (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمود: «به خدا سوگند مقصود از این افراد، شیعیان ما هستند. خدا این کار را به دست مردی از ما انجام می‌دهد که او مهدی این امت است و زمین را پراز عدل و داد می‌کند، همان گونه که پراز ظلم و جور شده باشد.» (ابن بابویه قمی، ۱۴۱۳: ۴ / ۱۷۷؛ طبرسی، ۱۳۸۸: ۴ / ۲۴۰). پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) فرمود: «اگر از عمر دنیا، جز يك روز باقی نمانده باشد، خدا آن روز را آن قدر طولانی می‌کند تا مردی از دودمان من که نامش نام من است، زمین را پراز عدل و داد کند، همان گونه که پراز ظلم و جور شده است (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴ / ۲۰۰). امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمود: «(آیه ۵۵ سوره نور)، درباره‌ی قائم و یارانش نازل شده است.» (نعمانی، ۱۳۸۷: ۲۸۲). جمعی از مفسرین مثل ابن عباس و سعید بن جبیر و سدی نیز گفته‌اند که این وعده در وقت ظهور حضرت مهدی (أَرْوَاحُنَا فِدَاه)، عملی خواهد شد (صافی، ۱۳۹۰: ۲۷).

به اسم کلّ است. برخی «الأرض» را شامل سراسر کره زمین دانسته‌اند و در انتظار روزی و روزگاری هستند که حکومت جهانی در دست مسلمین خواهد بود (خرم دل، ۱۳۸۴: ۱/۷۴۱). در روایات گوناگونی آمده است که این حکومت بر تمام کره‌ی زمین خواهد بود. و این مفهوم با تعبیر سلطنت شرق و غرب عالم مطرح شده است.^۱ بنابراین؛ تمدن مهدوی، تمدنی جهان شمول است و گستره‌ی آن، همه‌ی کره‌ی خاکی و قلمروهای نفوذ انسان را در بر می‌گیرد و به زبان و نژاد و جغرافیای خاصی محدود نمی‌شود (صمدی، ۱۳۹۴: ۶۶).

در مقایسه حکومت جهانی حضرت مهدی (عَجَل اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) با انقلاب اسلامی ایران آمده است که این انقلاب اسلامی ایران، از جهات متعددی آینه انقلاب عظیم مهدوی می‌باشد. (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ۱۵۹ و ۱۶۰) مقام معظم رهبری نیز فرمودند: همه‌ی خصوصیات که در ظهور مهدی (عَجَل اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) هست در یک مقیاس کوچک در انقلاب اسلامی ملت ایران هم هست. در آن جا هم مخاطب حضرت بقیه الله (عَجَل اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف)، همه‌ی مردم عالمند؛ یعنی در آن لحظه‌ای که به خانه کعبه پشت می‌دهد و تکیه می‌کند، دعوت خود را با صدای بلند فریاد می‌کند: «یا اهل العالم». انقلاب اسلامی ما هم، از آغاز اعلام کرد که مخصوص یک ملت و یک قوم و یک کشور نیست، همچنانی که آن بزرگوار با همه‌ی قدرت‌های بزرگ جهان ستیزه می‌کند و در می‌افتد، انقلاب ما هم با دست خالی و فقط با تکیه به نیروی ایمان، با همه‌ی قدرت‌های عظیم جهانی مقابل شد. همان طوری که ظهور حضرت مهدی (عَجَل اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) هم حساب‌های مادی و معمولی را به هم می‌ریزد؛ انقلاب ما هم، همه‌ی حساب‌ها را به هم ریخت (مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰: ۲۲۸). جمهوری اسلامی

۱. امام محمد باقر (عَلَيْهِ السَّلَام) در بخشی از یک حدیث فرمودند: سلطنت او شرق و غرب عالم را فرا می‌گیرد (صدوق، ۱۴۰۵: ۱/۳۳۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۴۰۳/۵۲/۱۹۱). همچنین امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَام) در بخشی از یک حدیث فرمودند: سپس خداوند او را ظاهر می‌کند و شرق و غرب جهان را به دست او می‌گشاید (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۴۰۳/۵۲/۱۹۱).

نتیجه‌ی برداشت صحیح از ماجرای امام زمان (ارواخنا فِداه) است و در حقیقت یک الگوی کوچکی برای آن حکومت عظیم جهانی است (مولایی، ۱۳۹۶: ۲۲۸).

اجمال مسئله‌ی حضرت مهدی (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) در اسلام، این است که همه‌ی فرقه‌های اسلامی - چه شیعه و چه سنی - متفقند که در پایان دوره‌ی جهان، دوره‌ای وجود خواهد داشت که در آن، یک حکومت الهی کامل و جامع، با سितره بر شرق و غرب عالم، به عنوان حکومت مهدی تشکیل خواهد شد و در این دوران، احکام اسلامی به طور کامل و جامع اجرا خواهد شد (مولایی، ۱۳۹۶: ۲۷). بنابراین با تکیه بر آیه ۵۵ سوره‌ی نور و به کمک روایات و تفاسیر، اولین مؤلفه تمدن مهدوی، تشکیل یک حکومت جهانی توسط حضرت مهدی (ارواخنا فِداه) است و همانطوری که خدای متعال در گذشته حکومت را به انسان‌های با ایمان و صالح واگذار نمود، در آینده نیز این واقعه رقم خواهد خورد.

۲- گسترش و همه‌گیری دین اسلام

در طول تاریخ بشر، پیوسته طاغوتیان در برابر پیامبران به مخالفت برخاستند. آنان با روش‌های مختلف، از تحقیق شناخت و گسترش دین الهی به شکل گسترده و همگانی آن، جلوگیری می‌کردند و همچنان روند زشت و ناپسند نشان دادن و ترساندن از دین اسلام، ادامه دارد. این موضوع مهمی است که مقام معظم رهبری نیز در نامه خود به جوانان اروپایی و آمریکایی به آن اشاره داشتند و فرمودند: در واکنش به سیل پیش‌دآوری‌ها و تبلیغات منفی، سعی کنید شناختی مستقیم و بی‌واسطه از این دین، به دست آورید. منطق سلیم اقتضا می‌کند که لاقلاً بدانید آنچه را که شما را از آن می‌گریزانند و می‌ترسانند، چیست و چه ماهیتی دارد. من اصرار نمی‌کنم که برداشت من یا هر تلقی دیگری از اسلام را بپذیرید، بلکه می‌گویم اجازه ندهید این واقعیت پویا و اثرگذار در دنیای امروز، با اغراض و اهداف آلوده، به شما شناسانده شود. اجازه ندهید ریاکارانه، تروریست‌های تحت استخدام خود را به عنوان نمایندگان اسلام به شما معرفی کنند. اسلام را از طریق منابع اصیل و دست‌اول آن بشناسید. با اسلام از طریق قرآن و زندگی پیامبر بزرگ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ) آن، آشنا

شوید. همچنین ایشان در تصویری که از دین اسلام ارائه شده، فرمودند: سخن من با شما درباره ی اسلام است و به طور خاص، درباره ی تصویر و چهره ای که از اسلام به شما ارائه می گردد. از دو دهه پیش به این سو- یعنی تقریباً پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی- تلاش های زیادی صورت گرفته است تا این دین بزرگ، در جایگاه دشمنی ترسناک نشانده شود. تحریک احساس رعب و نفرت و بهره گیری از آن، متأسفانه سابقه ای طولانی در تاریخ سیاسی غرب دارد (پیام مهم رهبر انقلاب به جوانان اروپا و آمریکای شمالی، ۱۳۹۳/۱۱/۱، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=28731>). این گروه های فاسد مفسدی که در کشورهای اسلامی دارند فساد می کنند، اسلام را بدنام می کنند؛ به نام اسلام، جگر انسان ها را از سینه شان می کشند بیرون و با دندان، جلوی چشم مردم و جلوی دوربین ها، قطعه قطعه می کنند؛ به نام اسلام، انسان ها را زنده زنده در مقابل دوربین و در مقابل چند میلیارد انسان می سوزانند؛ آن وقت این ها مورد حمایت و مورد توجه و تأیید و پشتیبانی قدرت های مرموز غربی قرار می گیرند. به ظاهر، ائتلاف ضد داعش تشکیل می شود اما خبرها و اطلاعات صحیح، نشان می دهد که این ائتلاف، یک ائتلاف واقعی نیست و این مبارزه، یک مبارزه ی واقعی نیست، [بلکه] این یک کار صوری است. آن وقت، وقتی در تبلیغات می خواهند علیه این گروه های مفسد و فاسد حرف بزنند، از آن ها تعبیر می کنند به دولت اسلامی؛ یعنی آن کسانی که با مردم آن جور رفتار می کنند، بچه ها را آن جور نابود می کنند، کودکان را آن جور فریب می دهند و برای کارهای انتحاری، وارد میدان می کنند، دولت اسلامی اند! اسلام ستیزی یعنی این (امام خامنه ای، بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۵/۲/۱۶، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33011>). با وجود تمامی تلاش دشمنان، دین اسلام همه گیر خواهد شد و در حکومت جهانی مهدوی واقعیت خواهد یافت؛ زیرا خداوند در ادامه آیه ۵۵ سوره ی نور به استقرا دین مورد پسند خود، در حکومت جهانی برقرار شده، اشاره می فرماید: «... وَ لَيَمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ...»

(نور: ۵۵)، «... و مسلماً دینشان را که برای آنان پسندیده است، به نفعشان مستقر خواهد کرد، ...» (ترجمه رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴ / ۱۹۹). دو نکته‌ی مهم به همراه تأکید فراوان در این بخش از آیه بیان شده؛ که یکی گسترش دین الهی و دیگری گسترش آن دینی که مورد پسند و رضایت خداوند متعال است، می‌باشد. برای اثبات اولی؛ در سوره و آیات شریف (توبه: ۳۳)، (فتح: ۲۸) و (صف: ۹)^۱ نیز این نکته آمده است و دلالت این آیات بر وعده غلبه‌ی دین اسلام بر تمام ادیان، واضح است (صافی، ۱۳۹۰: ۱ / ۱۲۵).

برای اثبات نکته‌ی دوم نیز، هم در آیات و هم در تفاسیر گوناگونی آورده شده که پس از تشکیل حکومت جهانی، خداوند دین مورد رضایت خود را گسترش داده و بر تمام ادیان غالب می‌گرداند و آن دین، اسلام است (شاه عبدالعظیمی، ۱۳۶۳: ۹ / ۲۷۶)، زیرا هنگامی که پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ)، در آخرین حج خود، در مسیر برگشت از مکه (روز هیجدهم ذی‌الحجه)، در غدیر خم، به فرمان خداوند، حضرت علی (عَلَيْهِ السَّلَام) را جانشین خود قرار داد، آیه نازل شد که امروز من اسلام را به عنوان دین کامل برای شما پسندیدم؛ «رَضِيتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا» (مائده: ۳) در این آیه نیز وعده‌ی خداوند پیروزی آن دینی است که پسندیده است؛ بنابراین اسلامی که جهان را خواهد گرفت، اسلام غدیر خم است. دین اسلام، تنها دین مورد رضایت الهی است (قرائتی، ۱۳۸۸: ۶ / ۲۰۷).

در حکومت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) مردم به گونه‌ی بی‌سابقه‌ای به اسلام روی می‌آورند و روزگار خفقان و سرکوب دین داران و ممنوعیت مظاهر اسلامی به سر آمده، در همه جا آوای اسلام طنین‌انداز می‌شود و آثار مذهب تجلی می‌یابد. در چنین شرایطی، طبعاً استقبال و پذیرش مردم از مظاهر و شعارهای دینی، بی‌سابقه خواهد بود. در روایت است که در یک مسجد دوازده بار نماز جماعت خوانده می‌شود و این دلیل روشنی بر اندازه‌ی پذیرش مردم نسبت به مظاهر دینی است (طبسی، ۱۳۸۲: ۸۴).

در روایات معتبر زیادی، گسترش و همه‌گیری دین اسلام در عصر ظهور قائم آل محمد

۱. «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ...»

(عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرْجَهُ الشَّرِيفَ)، بیان شده است.^۱ امام خمینی (رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ) در این باره فرمودند: «ما در صدد گسترش نفوذ دین اسلام و کم کردن سلطه جهان خواران بوده و هستیم.» (امام خمینی، ۱۳۶۸: ۲۰ / ۲۳۲). مقام معظم رهبری نیز در بیانیه ی گام دوم فرمودند: هرچند دست تطاول تبلیغات، مروج فساد و بی بندوباری در طول دوران پهلوی ها به آن [معنویت و اخلاق] ضربه های سخت زده و لجن زاری از آلودگی اخلاقی غربی را به درون زندگی مردم متوسط و بخصوص جوانان کشانده بود، ولی رویکرد دینی و اخلاقی در جمهوری اسلامی، دل های مستعد و نورانی بویژه جوانان را مجذوب کرد و فضا به سود دین و اخلاق دگرگون شد (غضنفری، ۱۳۹۸: ۱۳-۱۴).

بنابراین به خواست خدای متعال، پس از تشکیل حکومت جهانی حضرت مهدی (أرواحنا فِداه)، با وجود تلاش های بی وقفه دشمنان بر علیه اسلام، دومین مؤلفه تمدن مهدوی که همان گسترش و همه گیری دین اسلام است، محقق می شود.

۳- امنيّت

امنيّت از مهم ترین و مؤثرترین عوامل مورد نیاز یک جامعه است. اگر امنيّت در یک جامعه ای نبود، در آن جامعه هیچ کار درست و مثبتی نمی شود انجام داد؛ اگر امنيّت در

۱. «قرطبی» مفسر معروف اهل تسنن از «مقداد بن اسود» چنین نقل می کند که از رسول خدا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) شنیدم که فرمود: «بر روی زمین خانه ای از سنگ یا گل باقی نمی ماند، مگر اینکه اسلام در آن وارد می شود» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۴ / ۵۳۲)؛ همچنین در بخشی از حدیث از امام محمد باقر (عَلَيْهِ السَّلَام) آمده است: و خداوند به واسطه او دینش را بر همه ی ادیان چیره می گرداند. (صدوق، ۱۴۰۵: ۱ / ۳۳۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ۵۲ / ۱۹۱)؛ محمد بن مسعود در تفسیر عیاشی از رفاعه بن موسی روایت می کند: از امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَام) شنیدم که فرمودند: وقتی قائم آل محمد (عَلَيْهِ السَّلَام) قیام کند، مکانی در روی زمین باقی نمی ماند، جز این که کلمه ی طیبه ی «لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهُ» در آن جا به آواز بلند گفته می شود (عیاشی، ۱۳۸۰: ۲ / ۵۰)؛ همچنین آمده است: تا هر کجا که تاریکی شب وارد شود، این آیین مقدّس هم وارد می شود. (شریف رضی، بی تا: ۴۱۹)؛

یک جامعه نبود و کشور مورد تهدید دشمنان قرار گرفت، نه کار علمی و تحقیقی در آن کشور می‌شود درست انجام داد، نه فعالیت اقتصادی می‌شود انجام داد، نه کار فکری و فرهنگی می‌شود انجام داد. در محیط ناامن هرکسی به فکر حفظ جان خودش است (<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=43866>). بنابراین، حفظ امنیت ملی، در روابط نظام اسلامی با بیگانگان، یکی دیگر از اهداف نظام اسلامی است. تأمین امنیت ملی، در این حیطه پیشگیری از تجاوز و ترسانیدن دشمن از هجوم به سرزمین‌های اسلامی است. (نصرتی: ۱۳۹۹/۱۴۷). همچنین در فرهنگ قرآنی، امنیت یک مفهوم وسیع، متوازن و عمیق دارد و شامل تمامی ابعاد زندگی و حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و امنیتی داخلی و خارجی می‌شود و بر الگویی از امنیت تأکید می‌شود که با اقتدار و انسجام و وحدت و ارتباط جامعه‌ی اسلامی و استحکام درونی جامعه پیوند دارد (دری نجف‌آبادی، ۱۳۷۶: ۷۶).

مؤلفه‌ی تمدن مهدوی سومی که در ادامه آیه بیان شده است، تبدیل ترس به امنیت است: «... وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا...»، (نور: ۵۵)، «... و البته بعد از ترسشان (وضعیت) آنان را به آرامش مبدل می‌کند...» (ترجمه رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴/۱۹۹). در حالی که پیش از ظهور حضرت مهدی (عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) شرایط ناامنی بر جهان چیره است،^۱ یکی از بنیادی‌ترین کارهای حضرت، بازگرداندن امنیت به جامعه است. برنامه‌ها و قوانین به گونه‌ای طرح‌ریزی و اجرا می‌شود که مردم خود را در امنیت کامل جانی و مالی، راه‌ها و قضایای می‌بینند (طبسی، ۱۳۸۲: ۸۶). زمینه‌سازی برای احساس

۱. امام باقر (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمودند: «حضرت قائم قیام نمی‌کند مگر هنگامی که مردم را ترسی سخت فرا گرفته باشد و زمین لرزه‌ها و گرفتاری و بلاء دامن‌گیر مردم شود و پیش از این‌ها بیماری طاعون فرارسد و شمشیری بزان در میان عرب باشد و اختلاف سختی به میان مردم افتد، آن چنان که دین‌شان پاشیده گردد و حالشان دگرگون شود تا آن‌جا که هر صبح و شام آرزوی مرگ کنند، از بس مردم آزاری بینند و به جان یک‌دیگر می‌افتند.» (نعمانی، ۱۳۸۷: ۲۹۸).

امنیت مردم، از ویژگی‌های جامعه متمدن نوین اسلامی و مهدوی است؛ زیرا لازمه یک اجتماع صالح و رو به پیشرفت، تحقق امنیت در همه‌ی بخش‌ها و رفع تهدیدها در همه‌ی حوزه‌هاست (صمدی، ۱۳۸۷: ۸۷).

برخی مفسرین بر این اعتقادند که: «مراد تنها ترس از دشمنان خارجی است، هم چنان که همه ترس مسلمانان صدر اسلام، اول از کفار و مشرکین بود، که می‌خواستند نور خدا را خاموش ساخته و دعوت حقه دین را باطل سازند» (زمخشری، ۱۴۰۷: ۳/۲۵۱)؛ ولی برخی دیگر ترس را هم داخلی و هم خارجی می‌دانند؛ زیرا آنان که معتقدند مراد تنها ترس از دشمنان خارجی است، دلیلی بر گفتار خود ندارند؛ چون لفظ آیه، مطلق است و هیچ قرینه‌ای که مدعای آنان را اثبات کند در آن نیست. بنابراین؛ مراد از تبدیل خوفشان به امنیت، این است که امنیت و سلام بر مجتمع آنان سایه بیفکند، به طوری که نه از دشمنان داخلی بر دین و دنیای خود بترسند، و نه از دشمنان خارجی، نه از دشمنی علنی، و نه پنهانی (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۵/۲۱۴). در روایات معتبر زیادی نیز، ایجاد و وجود امنیت کامل در زمان حکومت امام زمان (عَجَلُ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) بیان شده است.^۱

۱. امام باقر (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمودند: «می‌جنگند تا آن‌که همه مردم خدا را به یگانگی بپذیرند و چیزی را با او شریک قرار ندهند و چنان امنیت برقرار شود که پیرزنی ناتوان از مشرق به مغرب برود و هیچ کس آزاری به او نرساند» (محمّدی ری شهری، ۱۳۸۴: ۱/۱۸۷؛ موسوی اصفهانی، ۱۳۲۱: ۱/۹۵). امام علی (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمودند: قائم ما (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) با یارانش پیمان می‌بندد و از آنان بیعت می‌گیرد که ... مسلمانی را دشنام ندهند... حریمی را هتک نکنند، به خانه‌ای هجوم نبرند، کسی را به ناحق نزنند، طلا و نقره ذخیره نکنند، مال یتیمان را نخورند (صافی، ۱۴۲۸: ۳/۱۲۸). همچنین فرمودند: اگر قائم ما (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) قیام نماید، آسمان بارانش را ببارد و زمین گیاهش را برویاند و کینه از دل بندگان زدوده شود و درندگان و چهارپایان با یکدیگر در صلح و آشتی بوده، تا آن‌جا که زنی از عراق تا شام راه بیفتد و جز بر سبزه‌زاران گام ننهد و زیور و زینت خود را بر سر داشته باشد، هیچ درنده‌ای او را به هیجان در نیاورده و از هیچ چیزی نترسد (صافی، ۱۴۲۸: ۳/۱۴۴). امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمودند: «در حکومت امام زمان (عَلَيْهِ السَّلَام)، طرق و شوارع در امنیت خواهند بود، و در نتیجه امور تجارت و کسب و کار ترقی خواهد کرد، و مسلمین و مؤمنین سودهای زیادی می‌برند و در زمان امام دفع ظلم می‌شود و اموال زیاد

رهبر معظم انقلاب، امام خامنه‌ای نیز خطاب به جوانان غربی جهت ایجاد و افزایش امنیت فرمودند: «من از شما جوانان می‌خواهم که بر مبنای یک شناخت درست و با ژرف بینی و استفاده از تجربه‌های ناگوار، بنیانهای یک تعامل صحیح و شرافتمندانه را با جهان اسلام پی‌ریزی کنید. در این صورت، در آینده‌ای نه چندان دور خواهید دید بنایی که بر چنین شالوده‌ای استوار کرده‌اید، سایه‌ی اطمینان و اعتماد را بر سر معمارانش می‌گستراند، گرمای امنیت و آرامش را به آنان هدیه می‌دهد، و فروغ امید به آینده‌ای روشن را بر صفحه‌ی گیتی می‌تاباند.» (امام خامنه‌ای، نامه رهبر انقلاب اسلامی به عموم جوانان در کشورهای غربی، ۱۳۹۴/۹/۸، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=31536>).

در بیانیه‌ی گام دوم نیز برای نشان دادن تلاش زیاد جهت ایجاد امنیت پس از انقلاب اسلامی ایران، آمده است: «این انقلاب از آغاز تا امروز نه بی‌رحم و خون‌ریز بوده و نه منفعل و مردود. با صراحت و شجاعت در برابر زورگویان و گردنکشان ایستاده و از مظلومان و مستضعفان دفاع کرده است. این جوانمردی و مروّت انقلابی، این صداقت و صراحت و اقتدار، این دامنه‌ی عمل جهانی و منطقه‌ای در کنار مظلومان جهان، مایه‌ی سربلندی ایران و ایرانی است، و همواره چنین باد.» (غضنفری، ۱۳۹۸: ۷). بنابراین در تمدن مهدوی، علاوه بر تشکیل حکومت جهانی و گسترش دین اسلام در تمام دنیا، امنیت، تمامی حکومت حضرت را فرا می‌گیرد و دیگر ترس و ناامنی چه از دشمن خارجی و چه از دشمن داخلی و در هیچ زمینه‌ای وجود نخواهد داشت.

۴- توحید

معیار اّمت واحد از نظر اسلام، داشتن عقیده توحیدی است (صوفی‌آبادی، ۱۳۸۳: ۱۰۹) و عبادت خدا، زمانی کامل است که هیچ‌گونه شرکی در کنار آن نباشد (قرائتی، ۱۳۸۸: ۶/۲۰۸). هدف نهایی توحید، نفی شرک و عبادت خالص خداست؛ یعنی حکومت جهانی،

آرامش و استقرار آیین حق، همه مقدمه‌ی آن است که توحید در جامعه پیاده شود و مردم به پرستش خدا روی آورند که مایه‌ی تکامل و رشد آنهاست (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴/۲۰۲). ممکن است با استفاده از تعلیم و تربیت و تبلیغ مستمر، گروهی را متوجه حق نمود ولی تعمیم این مساله در جامعه انسانی جز از طریق تأسیس حکومت صالحان با ایمان امکان پذیر نیست، به همین دلیل انبیاء بزرگ همت‌شان تشکیل چنین حکومتی بوده، مخصوصاً پیامبر اسلام (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) در نخستین فرصت ممکن، یعنی به هنگام هجرت به مدینه اقدام به تشکیل نمونه‌ای از این حکومت کرد. از اینجا نیز می‌توان نتیجه گرفت که چنین حکومتی تمام تلاش‌ها و کوشش‌هایش از جنگ و صلح گرفته تا برنامه‌های آموزشی و فرهنگی و اقتصادی و نظامی، همه در مسیر بندگی خدا، بندگی خالی از هر گونه شرك است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۴/۵۳۳).

در دوران ظهور حضرت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيفَ)، یکپارچگی و یگانگی واقعی که همان جهان بینی الهی و توحیدی است بر همه جوامع حاکم خواهد شد و بر اساس این جهان بینی، ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی در تمام فرهنگ‌ها وجود خواهد داشت و همگان زیر پرچم توحید و ایدئولوژی اسلامی و دین واحد گرد می‌آیند (ربانی، ۱۳۸۸، ۲۰۴-۲۰۵)؛ زیرا خداوند می‌فرماید: «... يَعْْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (نور: ۵۵)، «... در حالی که مرا می‌پرستند [و] هیچ چیز را شریک من نخواهند ساخت. و کسانی که بعد از آن کفر ورزند، پس فقط آنان نافرمان‌بردارند.» (ترجمه رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴/۱۹۹).

در این قسمت از آیه نیز با تأکید بر نفی شرک به طور مطلق منظور از عبادت، خداپرستی خالص است، پس خدا مجتمع آنان را مجتمعی ایمن می‌سازد، تا در آن جز خدا هیچ چیز دیگری پرستش نشود، و به هیچ ربی غیر از خدا قائل نباشند (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۵/۲۱۲). برجسته‌ترین جلوه تمدن مهدوی، نگرش توحیدی است که در همه‌ی عرصه‌های فکری و رفتاری جامعه مهدوی حاکم است (صمدی، ۱۳۹۴: ۶۳). در تمدن مهدوی جهان

هستی با همه‌ی مظاهر آن، مخلوق اراده‌ی خدا و جلوه‌گاه صفات جمال و جلال اوست؛ در این تمدن هرگز رفاه و آسایش مادی و دستاوردهای حیرت انگیز علمی و تکنیکی در سازمان اجتماعی، جایگزین تمنیّات درونی و دغدغه‌های فطری و معنوی انسان نمی‌شود، بلکه همه چیز، زمینه ساز رشد معنوی انسان به سوی اهداف متعالی و شکوفایی تمایلات قدسی نهفته در فطرت افراد بشر است (صمدی، ۱۳۹۴: ۶۴). مقام معظّم رهبری، امام خامنه‌ای نیز فرمودند: آن چیزی که مهدویت مبشّر آن است، همان چیزی است که همه‌ی انبیاء، همه‌ی بعثت‌ها برای خاطر آن آمدند و آن ایجاد یک جهان توحیدی و ساخته و پرداخته‌ی بر اساس عدالت و با استفاده از همه ظرفیت‌هایی است که خدای متعال در انسان به وجود آورده و قرار داده؛ دوران ظهور حضرت مهدی (عَجَلَهُ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيفَ)، دوران جامعه‌ی توحیدی است، دوران حاکمیت توحید است، دوران حاکمیت حقیقی معنویّت و دین بر سراسر زندگی انسان‌هاست (مولایی، ۱۳۹۶: ۴۸).

اهمّیت عبادت به قدری است که خداوند متعال هدف از آفرینش را عبادت معرفی می‌نماید، آن‌جا که می‌فرماید: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»، «من جن و انس را نیافریدم مگر به خاطر اینکه مرا عبادت کنند.» (ذاریات، ۵۶). عبادتی که مکتب عالی تربیت انسانها و پرورش دهنده روح و جان آنها است، عبادتی که خدا از آن بی‌نیاز و بندگان برای پیمودن راه تکامل و ترقی سخت به آن نیازمندند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۴ / ۵۳۳). مضمون روایات متعددی نیز در مورد تحقق توحید و عبادت خالصانه و بدون شرک، در حکومت جهانی حضرت مهدی (أرواحنا فِداه) است.^۱

۱. امام محمّد باقر (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمودند: به خدا سوگند، [حضرت مهدی (عَجَلَهُ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيفَ) و یارانش] می‌جنگند تا این‌که خداوند به یگانگی خوانده شود و هیچ شریکی برای او قرار نگیرد (مجلسی، ۱۴۰۴: ۵۲ / ۳۴۵). حضرت علی (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمودند: به هنگام ظهور حضرت مهدی (عَجَلَهُ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيفَ) مردم به کارهای عبادی و شریعیات و دین داری و نماز جماعت‌ها روی می‌آورند و کسی باقی نمی‌ماند که به خاندان پیامبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) کینه و دشمنی ورزد (مجلسی، ۱۴۰۴: ۵۲ / ۴۷۴)؛ و فرمودند: هیچ آبادی نخواهد ماند، مگر آن‌که در آن جا هر صبح و شام، به

عبادت و ستایش خالصانه خدای متعال، بعد از انقلاب اسلامی نیز به صورت چشم‌گیری رواج یافت، و مقام معظم رهبری نیز در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب فرمودند: «نماز و حج و روزه‌داری و پیاده‌روی زیارت و مراسم گوناگون دینی و انفاقات و صدقات واجب و مستحب در همه جا بویژه میان جوانان رونق یافت و تا امروز، روزه‌روز بیشتر و باکیفیت‌تر شده است. و اینها همه در دورانی اتفاق افتاده که سقوط اخلاقی روزافزون غرب و پیروانش و تبلیغات پُرحجم آنان برای کشاندن مرد و زن به لجنزارهای فساد، اخلاق و معنویت را در بخشهای عمده‌ی عالم منزوی کرده است؛ و این معجزه‌ای دیگر از انقلاب و نظام اسلامی فعال و پیشرو است.» (غضنفری، ۱۳۹۸: ۱۳-۱۴). اگر حکومت جهانی الهی نیز تشکیل شود، بازهم برخی افراد نافرمان‌بردار و فاسق هستند که به کژ راه می‌روند و راه کفر می‌پیمایند. آری؛ تا انسان دارای آزادی و اختیار است، در هر جامعه‌ای افراد مؤمن و منحرف پیدا خواهند شد. این لازمه‌ی حرکت تکاملی و آزادانه‌ی انسان است (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۴ / ۲۰۲). البته نسبت فساد در میان کارگزاران حکومت جمهوری اسلامی در مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر و بخصوص با رژیم طاغوت که سرتاپا فساد و فسادپرور بود، بسی کمتر است و بحمدالله مأموران این نظام غالباً سلامت خود را نگاه داشته‌اند، ولی حتی آنچه هست غیر قابل قبول است (غضنفری، ۱۳۹۸: ۲۵). بنابراین، با توجه به این‌که هدف آفرینش انسان در قرآن کریم، عبادت خداوند معرفی شده، با تشکیل حکومت جهانی مهدوی و گسترش و همه‌گیری دین اسلام و برقراری امنیت، مؤلفه چهارم تمدن مهدوی یعنی نظام توحیدی کامل، برقرار گشته و عبادت خالصانه و بدون شرک، تحقق می‌یابد.

نتیجه

تمدن مهدوی در راستای تمدن اسلامی است؛ که با ظهور قائم آل محمد (ارواحنا

فداه)، به نهایت درجه و کمال خود می‌رسد. در تمدن مهدوی، برنامه‌ها و دستورات اجتماعی و فردی دین مبین اسلام، به طور کامل عملی می‌شود و رسیدن به هدف اصلی آفرینش انسان، به سهولت صورت می‌پذیرد. بنابراین، بسیاری از انسان‌های مؤمن و صالح مسلمان و جوامعی همانند جمهوری اسلامی ایران، اهداف و اعمال خود را در راستای هر چه نزدیک‌تر شدن ظهور منجی عالم بشریت، قرار داده‌اند. امام خامنه‌ای (مُدَّ ظِلُّهُ الْعَالِي)، این ولی فقیه و مجتهد جامع‌الشرایط نیز با مشخص نمودن مسیر صحیح حرکت چهل سال دوم انقلاب ایران، در بیانیه‌ی گام دوم، هدف اصلی عملیاتی شدن تمامی این برنامه‌ها و تلاش‌های جهادی را تکامل انقلاب اسلامی و در نهایت آن آمادگی برای ظهور حضرت حجت (عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) دانسته‌اند. با این وجود، یقیناً بیشتر شدن آگاهی در مورد مؤلفه‌های تمدن مهدوی، انگیزه و تلاش انسان‌ها و جوامع، برای تحقق هر چه زودتر و بهتر بیانیه‌ی گام دوم انقلاب را افزایش می‌دهد.

با بررسی آیه ۵۵ سوره‌ی مبارک نور و توجه به منابع متعدّد، چهار مؤلفه‌ی مهم از دوران برقراری تمدن مهدوی به دست آمد. این چهار مؤلفه به ترتیب آنچه در آیه ذکر شده، تشکیل حکومت جهانی به دست حضرت مهدی (عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف)؛ گسترش و همه‌گیری دین مورد رضایت خداوند در تمام جهان؛ تبدیل ترس به امنیت؛ برقراری جامعه‌ی توحیدی و عبادت خدای یکتا به دور از هرگونه شرک، می‌باشد. در عصر ظهور حضرت مهدی (أرواحنا فِداه)، انسان‌های با ایمان و صالح، مسئولین این حکومت جهانی می‌شوند و با عملی شدن مؤلفه‌های تمدن مهدوی، تمامی ترس‌هایی که توسط دشمنان داخلی و خارجی ایجاد شده، در آن زمان نابود می‌شود و آرامش و امنیت همه جانبه، جایگزین آن‌ها می‌گردد. در سایه‌ی این امنیت، بسیاری از فعالیت‌های اجتماعی و فردی مانند رفاه، عدالت، دانش‌ورزی و دیگر ارزش‌های مهم، انجام می‌پذیرد. در نهایت، هدف از آفرینش انسان که عبادت خدای متعال است، تحقق می‌یابد؛ در عصر حضرت حجت (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام)، تمام اعمال از جنگ و صلح گرفته تا برنامه‌های آموزشی و فرهنگی و

اقتصادی و نظامی، همه در مسیر بندگی و پرستش بدون شرک خدای متعال می باشد. با وجود این که این مؤلفه ها تنها در زمان ظهور و حاکمیت حضرت مهدی (عَجَل اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) به طور کامل و جامع تحقق می یابد، اما در این تحقیق مشاهده شد که در پی انقلاب جمهوری اسلامی ایران، بخشی از این مؤلفه ها، محقق شده است. انقلابیون ایرانی توانستند حکومت جور و طاغوتی پهلوی را سرنگون کرده و حکومت اسلامی را بر پا کنند. آنان حقیقت اسلام و برنامه ها و دستورات آن را تبلیغ و مردم را به پذیرش و اجرایی نمودن برنامه های اسلام ترغیب نموده و موفقیت های بزرگی کسب کردند. در جمهوری اسلامی ایران، امنیت و آرامشی حکم فرما شد که مردمان آن توانستند از بسیاری از نگرانی های دوره ی پهلوی خلاصی یابند و در سایه این امنیت، مسیر عبادت خالصانه خداوند متعال هموارتر شد.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۳ ش: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، قم.
۲. ابن بابویه قمی، محمد بن علی، ۱۴۱۳ق، من لا یحضره الفقیه، ترجمه علی اکبر غفاری، قم، سه جلد، چاپ دوم، دفتر انتشارات اسلامی.
۳. ابن خلدون، عبدالرحمن، ۱۳۵۹، مقدمه‌ی ابن خلدون، ترجمه‌ی محمد پروین گنابادی، تهران، چاپ سیزدهم، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
۴. اخوان کاظمی، بهرام، ۱۳۸۴، حکومت جهانی امام عصر و نظریه جهانی شده در عصر ما، تهران، چاپ اول، دبیرخانه پنجمین اجلاس بررسی ابعاد وجودی حضرت مهدی عجله الله تعالی فرجه.
۵. اکبری، محمدتقی، ۱۳۹۰، فرهنگ اصطلاحات علوم و تمدن اسلامی، با همکاری: علی آخشینی، احمد رضوانی، عبدالله عظیمایی، مشهد، چاپ سوم، بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
۶. انوری، حسن، ۱۳۸۳، فرهنگ روز سخن، تهران، چاپ اول، نشر سخن.
۷. باتومور، تام، بی‌تا، فرهنگ علمی و اجتماعی، با همکاری: تام و ویلیام آوتوبت، تهران، چاپ اول، نشر نی.
۸. بروجردی، محمد ابراهیم، ۱۳۶۶، تفسیر جامع، ایران- تهران، ۷ جلد، چاپ ششم، کتابخانه صدر.
۹. تابلی، حمید، پاییزه ۱۳۹۰، حکومت مهدوی در پرتو شاخص‌های جهانی سازی آن، سایر افراد: معصومه سالاری راد، جواد صالحی، علی غلامعلی پور، فصل‌نامه‌ی مشرق موعود، سال پنجم، شماره‌ی ۱۹.
۱۰. جان احمدی، فاطمه، ۱۳۸۸، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، تهران، چاپ ۴۶، انتشارات نشر معارف.
۱۱. جعفری، محمدتقی، ۱۳۵۹، ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، تهران، ۱۰ جلد، چاپ نهم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۲. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۸۴، شکوفایی عقل در پرتو نهضت حسینی، قم، چاپ سوم، اسراء.
۱۳. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۸۷، امام مهدی موعود موجود، قم، چاپ اول، اسراء.
۱۴. حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای (دام عزه العالی)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و

نشر آثار، سایت www.Farsi.khamenei.ir

۱۵. خرم‌دل، مصطفی، ۱۳۸۴، تفسیر نور، ایران-تهران، چاپ چهارم، احسان.
۱۶. خمینی (قُدِّسَ سِرُّهُ)، امام روح‌الله الموسوی، ۱۳۶۸، صحیفه‌ی امام، تهران، ۲۲ جلد، مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی ره.
۱۷. خنیفر، حسین، ۱۳۸۹، جهانی شدن و فرهنگ مهدویت از دیدگاه آیات قرآن کریم و روایات اسلامی، سایر افراد: جواد زروندی، نفیسه زروندی، فصل‌نامه علمی- پژوهشی مشرق موعود، سال چهارم، شماره ۱۶.
۱۸. دری نجف‌آبادی، قربانعلی، ۱۳۷۶، نگاهی به امنیت از منظر امیرمؤمنان، فصل‌نامه‌ی حکومت اسلامی، شماره‌ی ۱۸.
۱۹. دوران، ویل، ۱۳۶۷، تاریخ تمدن، مشرق زمین گاهواره تمدن، ترجمه: احمد آرام، تهران، چاپ هفتم، علمی و فرهنگی.
۲۰. دهخدا، علی‌اکبر، ۱۳۷۹، لغت‌نامه، تهران، دانشگاه تهران.
۲۱. ربانی، محمد باقر، ۱۳۸۸، جهانی شده، تنوع یا وحدت فرهنگی جامعه جهانی مهدوی، قم، مؤسسه امام خمینی (ره).
۲۲. رضایی اصفهانی، محمد علی، ۱۳۸۷، تفسیر قرآن مهر، ایران-قم، ۲۴ جلد، چاپ اول، پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن.
۲۳. زمخشری، محمود بن عمر، ۱۴۰۷، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الأفویل فی وجوه التأویل، مصحح: مصطفی حسین احمد، لبنان-بیروت، چهار جلد، چاپ سوم، دارالکتاب العربی.
۲۴. شاه عبدالعظیمی، حسین، ۱۳۶۳، تفسیر اثنی عشری، ایران-تهران، ۱۴ جلد، چاپ اول، میقات.
۲۵. شریف رضی علم الهدی، علی بن حسین بن موسی، بی تا، المجازات البنویه، تحقیق: طه محمد زینی، قم، مکتبه بصیرتی.
۲۶. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، ۱۳۹۰، نوید امن و امان، قم، چاپ اول، انتشارات مسجد مقدی جمکران.

۲۷. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، ۱۴۲۸، منتخب الاثر، قم، ۴ جلدی، ثامن الحجج.
۲۸. صدوق، کمال‌الدین، ۱۴۰۵، الخصال، محقق: علی اکبر غفاری، قم، چاپ ششم، انتشارات مؤسسه النشر الاسلامی.
۲۹. صمدی، قنبرعلی، ۱۳۸۷، امنیّت مهدوی الگوری جامعه امن، فصل‌نامه‌ی مشرق موعود، سال دوم، شماره‌ی ۶.
۳۰. صمدی، قنبرعلی، ۱۳۹۴، ویژگی‌های فرهنگی و تمدنی عصر ظهور و نقش الگویی آن در فرهنگ و تمدن زمینه‌ساز، فصل‌نامه‌ی علمی- ترویجی پژوهش‌های مهدوی، سال چهارم، شماره‌ی ۱۴.
۳۱. صوفی آبادی، محمود، ۱۳۸۳، اسلام، جهانی شدن و پیامدهای فرهنگی آن، مجله اندیشه صادق، شماره ۱۶-۱۸.
۳۲. طباطبایی، محمدحسین، ۱۳۷۴، ترجمه تفسیر المیزان، مترجم: محمد باقر موسوی، ایران- قم، ۱۵ جلد، چاپ پنجم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۳۳. طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۹۰، زندگانی چهارده معصوم علیهم‌السلام / ترجمه اعلام الوری، مترجم: عزیزالله عطاردی قوچانی، تهران، چاپ اول، اسلامیة.
۳۴. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ۱۳۸۸، تألیف ابن علی، قم، ۵ جلدی، چاپ اول، نور وحی.
۳۵. طبسی، نجم‌الدین، ۱۳۸۰، چشم اندازی بر حکومت حضرت مهدی (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيفَ)، قم، چاپ چهارم، مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم).
۳۶. طوسی، خواجه نصیرالدین، ۱۳۶۹، ناظم الاطباء، تهران، ۵ جلدی، چاپ اول، فرهنگ نفیسی.
۳۷. طیب حسینی، سید محمود، ۱۳۹۵، ویژگی‌های حکومت مهدوی در پرتو سوره «ص»، فصل‌نامه‌ی علمی- پژوهشی مشرق موعود، سال دهم، شماره‌ی ۴.
۳۸. عاملی، ابراهیم، ۱۳۶۰، تفسیر عاملی، مترجم: علی اکبر غفاری، ایران- تهران، ۸ جلد، چاپ اول، کتابفروشی صدوق.

۳۹. عبدیائی، نرجس، ۱۳۸۸، ابعاد رشد در مدینه فاضله ی مهدوی از دیدگاه آیه الله جوادی آملی، نشریه ی انتظار موعود، ش ۳۰.
۴۰. عبدیائی، نرجس، ۱۳۹۱، ابعاد رشد سیاسی، اجتماعی در مدینه فاضله ی مهدوی از دیدگاه آیه الله جوادی آملی، راه تربیت فصل نامه ای در عرصه فرهنگ و تربیت اسلامی.
۴۱. عوقی، وحید، ۱۳۹۰، فاصله قدرت از دیدگاه فرهنگ جامعه ی مهدوی، اسلام و پژوهش های مدیریتی، سال اول، شماره ی اول.
۴۲. عیاشی، محمّد بن مسعود، ۱۳۸۰ ق، تفسیر عیاشی، تهران، دو جلد، چاپ اول، مکتبه الاسلامیه.
۴۳. غضنفری، عزیز، ۱۳۹۸، شرحی بر بیانیه گام دوم انقلاب، علی کارگر، مصطفی برزکار، تهران، چاپ اول، سایه گستر.
۴۴. فراهیدی، خلیل بن محمّد، ۱۴۱۰، کتاب العین، قم، نه جلدی، چاپ دوم، هجرت.
۴۵. قرائتی، محسن، ۱۳۸۸، تفسیر نور، تهران، ده جلد، چاپ اول، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن.
۴۶. قرشی بنابی، علی اکبر، ۱۳۷۵، تفسیر احسن الحدیث، ایران- تهران، ۹۲ جلد، چاپ دوم، بنیاد بعثت.
۴۷. کارگر، رحیم، ۱۳۸۷، جهانی شدن و حکومت جهانی حضرت مهدی، قم، چاپ اول، مرکز تخصصی مهدویت.
۴۸. گودرزی، غلام رضا، ۱۳۸۹، افق جهان، مدل مدیریت راهبردی موعودگرا، تهران، چاپ اول، دانشگاه امام صادق علیه السلام و دانشگاه عالی دفاع ملی.
۴۹. مجلسی، محمّد باقر بن محمّد تقی، ۱۴۰۳، بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار أئمه الأطهار، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
۵۰. محمّدی ری شهری، محمّد، ۱۳۸۴ ش، میزان الحکمه، قم، چاپ اول، انتشارات دارالحدیث.
۵۱. محمّدی منفرد، بهروز، ۱۳۸۷، انسان شناسی دولت مهدوی، فصل نامه ی مشرق موعود، سال دوم، شماره ی ششم.
۵۲. مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰، در مکتب جمعه، تهران، چاپ اول، طبع و نشر.

۵۳. معنوی، سید مجتبی، غلامرضا بهروزی لک، ۱۳۹۳، مؤلفه‌های توسعه و پیشرفت از نظرگاه اسلام با توجه به آرمان شهر مهدوی، فصلنامه علمی-ترویجی انتظار موعود، سال چهاردهم، شماره ۴۵.
۵۴. معین، محمد، ۱۳۷۷، فرهنگ فارسی، تهران، ۶ جلد، چاپ دوازدهم، مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
۵۵. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۱، تفسیر نمونه، جمعی از نویسندگان، ایران- تهران، ۲۸ جلد، چاپ دهم، دارالمکتب الاسلامیه.
۵۶. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۸۲، برگزیده تفسیر نمونه، احمد علی بابایی، تهران، ۵ جلد، چاپ سیزدهم، دارالمکتب الاسلامیه.
۵۷. موسوی اصفهانی، سید محمدتقی، ۱۳۲۱ق، مکیال المکارم، بیروت، ۲ جلد، چاپ اول، انتشارات مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
۵۸. مولایی، حسن، ۱۳۹۶، ما منتظریم: خورشید مهدویت در منظومه فکری امام خامنه‌ای، قم، چاپ اول، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه.
۵۹. نجفی، حسن، ۱۳۹۶، تحلیل جایگاه آموزه‌های مهدوی در احیای فرهنگ و تمدن نوین اسلامی، سایر افراد: علی نقی فقیهی، سمیه دریس‌سوی، فصل‌نامه علمی- پژوهشی اسلام و مطالعات اجتماعی، سال پنجم، شماره ۳.
۶۰. نصرتی، علی اصغر، ۱۳۹۹، نظام سیاسی اسلام، قم، چاپخانه باقری، چاپ دوم، مرکز نشر هاجر- نشر تخصصی زن و خانواده.
۶۱. نعمانی، محمد بن ابراهیم، ۱۳۸۷، الغیبه، مترجم: محمد جواد غفاری، تهران، چاپ دوم، دارالمکتب الاسلامیه.